

NASILJE V DRUŽINI IN NUJNOST USKLAJENEGA DELOVANJA PRISTOJNIH INSTITUCIJ

ADIL HUSELJA

Namen prispevka

Pregled in ocenitev stanja na področju nasilja v družini v obdobju od sprejetja Zakona o preprečevanju nasilja v družini v letu 2008 do konca leta 2014. Predstavitev zakonodaje, ki obravnava in določa pristojnosti posameznih institucij ter izpostavitve potrebe po multi-disciplinarnem in med-sektorskem (so)delovanju pri obravnavi nasilja v družini.

Metode

Pregled literature, s kvantitativno in deskriptivno metodo obdelava in predstavitev statističnih podatkov o kaznivih dejanjih nasilja v družini v Sloveniji med letom 2008 in letom 2014.

Ugotovitve

Od sprejetja Zakona o preprečevanju nasilja v družini je evidenten porast nasilja v družini, kar je zagotovo odraz systemskega pristopa k obravnavi in večji pozornosti tako pristojnih institucij kot slovenske družbe. Največja problematika je bila evidentirana na območju Ljubljane, Maribora in Celja, med storilci kaznivih dejanj prevladujejo moški, med žrtvami pa so ženske in otroci.

Uporabnost raziskave

Prispevek omogoča vpogled v navedeno problematiko.

Praktična uporabnost

Prispevek omogoča pregled problematike po posameznih regijah Slovenije, kar omogoča raziskovanje in konkretizacijo ukrepov pristojnih institucij. Pomembna ugotovitev je nujnost sodelovanja pristojnih institucij in nevladnih organizacij na področju izobraževanja in usposabljanja, izmenjave informacij in usklajenega delovanja tako na področju osveščanja, preventivnega in proaktivnega delovanja kot obravnave povzročiteljev in zaščite žrtev nasilja v družini.

Izvirnost/pomembnost prispevka

Prispevek vsebuje pregled problematike v obdobju od leta 2008 do leta 2014 in je namenjen zaposlenim v pristojnih institucijah, ki se ukvarjajo z nasiljem v družini.

Ključne besede: nasilje v družini, žrtev, policija, center za socialno delo.

1. UVOD

»Človekove (temeljne) pravice in svoboščine so glede na dosedanjo stopnjo razvoja človeške družbe neločljivo povezane z demokracijo in pravno državo« (Cerar, 2002: 17), zato so zagotovo ena izmed najpomembnejših vrednot in (pravna) država mora s svojimi mehanizmi tudi zagotavljati, da se družbena neskladja in konflikti, ki se pojavljajo v različnih in številnih oblikah odpravljajo ter zmanjšujejo. To ne velja zgolj za nedemokratske in totalitarne družbe, ampak to velja tudi za (sodobni) razviti svet, kjer se ob vsesplošnem napredku vse bolj uveljavlja (enostranski) liberalizem, z njim pa tudi individualizem in materializem, ki vodita »v izgubo moralnega občutka za človečnost in z njim povezanega občutka sočutja in solidarnosti« (Cerar, 2002: 23), še zlasti takrat, ko gre za ranljive skupine. Splošno znana resnica je, da demokratično in »urejeno« družbo oziroma državo pokaže ravno skrb nad zagotavljanjem osnovnih človekovih pravic in svoboščin, predvsem pa zaščita njenih najbolj ranljivih skupin.

Bolj kot varnost je v ospredju nasilje in ker mediji poročajo o nasilju na senzacionalističen način, je svet videti poln nasilja (Petrovec, 2003). Nasilja je žal preveč, ne samo v slovenskem prostoru, ampak prav vsepovsod. »Konflikti z nasiljem in dejanja množičnega uničenja ogrožajo preživetje naše družbe in okolje v 21. stoletju, saj v ljudeh vzbujajo močan strah in povzročajo veliko trpljenja« (Parkinson, 2011: 17). Ne glede ali gre za velike ali male konflikte, z veliko ali malo stopnjo nasilja, so prav vsa dejanja z elementi nasilja problematična in za skupnost škodljiva. To velja tudi za nasilje v družini, ki velja za kompleksni družbeni pojav in na katerega »slovensko okolje postaja vse bolj občutljivo« (Frangč, 2010: 95). »Nasilje v družini je »kronična« oblika nasilja, ki je razširjena v vseh starostnih, socialnih, izobrazbenih in poklicnih slojih, ogroža pa najbolj občutljive skupine ljudi, otroke, ženske in starejše ljudi, ki živijo v najbolj zapletenih medsebojnih odnosih – v družini. Nasilje v družini je pojav, ki ni samo socialnoekonomski, temveč tudi zdravstveni, vzgojni in, širše gledano, moralni in etični« (Mušič, 2010: 45-46), zato ni presenetljivo, da se tej problematiki v zadnjih letih namenja vse več pozornosti.

1.1 DRUŽINA IN SPREMEMBE, KI JIM JE IZPOSTAVLJENA

Družino je težko zajeti glede na dimenzije časa in prostora, saj je zelo variabilna in odraža socio-kulturne pogoje, v kateri se nahaja (Vodopivec Glonar, 1987). Vsak človek začne življenje kot otrok v družini in »dejavnost v družini je zanj v tem obdobju dominantna« (Nastran Ule, 1993: 159). Prav zato je družina pomembna, ne glede na njeno obliko, velikost in umeščenost v (slovenskem) prostoru, kajti »varna družba se vedno začne z »varno« družino« (Van der Ent, Evers in Komduur, 2001: 6).

Družina kot primarna institucija je v zadnjih desetletjih doživela precej sprememb, tako pri družinski strukturi (razveze, enostarševska družina, zaposlenost mater,...) kot pri družinskih procesih (družinska kohezivnost, izražanje čustev, oblike nadzora in discipline,...), kar vpliva tako na dinamiko in kvaliteto odnosov znotraj družine kot celotne družbe (Nastran Ule, 1993). Spremembe znotraj družin zaznamujejo: intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih stilov (klasičen tip družine, poročen par (moški in ženska) ponekod predstavlja manj kot dvajset odstotkov vseh družinskih oblik); upadanje rodnosti in intenzivno staranje prebivalstva; formalizirana zakonska zveza izgublja svoj socialni status in pomen; število razvez zakonskih zvez narašča; zvišuje se število enostarševskih družin, med katerimi močno prevladujejo materinske enostarševske družine; zvišuje se število reorganiziranih (dopolnjenih) družin; spremembe v družinskih življenjskih potekih, kot so podaljševanje časovnega obdobja prehoda iz družine staršev v lastno družino, vse več mladih se ob koncu šolanja in ob prvi zaposlitvi ne odloča za lastno družino, zvišuje se starost žensk in moških ob rojstvu prvega otroka in še bi lahko naštevali (Reiner in Švab, 1996).

Padec števila rojstev in povečanje števila ločitev, ne samo v Sloveniji ampak bolj ali manj v vseh delih sveta je odraz spreminjanja družine kot institucije. »Pojava diverzificiranja družinskih vzorcev in vedno manjši odstotek tradicionalnih in jedrnih družin pa ne moremo pripisati (le) internim spremembam v družinah, temveč v prvi vrsti spremembam moderne družbe v celoti« (Nastran Ule, 1993: 177). Vsesplošni napredek, dinamika industrializacije in urbanizacije so v preteklih desetletjih skoraj neopazno spremenile družinsko okolje in uveljavljene vzorce, kar je v družine vneslo nove probleme in negotovost (Huselja, 2001).

1.2 NASILJE V DRUŽINI

Današnji čas je zaznamovan tudi z vse večjim deležem prebivalstva, ki ga ogroža revščina. Nezaposlenost ustvarja okoliščine, ki številne ljudi »potiska« k protizakornim in deviantnim dejanjem. Zveza med ekonomskimi »pritiski« in kriminalnimi pojavi so že od nekdaj predmet zanimanja družboslovnih raziskovalcev. Sicer pa potencialne dejavnike odklonskega obnašanja, ki se navezujejo na primarne funkcije družine, »lahko razdelimo v dve skupini:

- dejavnike, ki izhajajo iz družbenega položaja družine oziroma njenih materialnih in drugih objektivnih razmer in
- dejavnike, ki izhajajo iz njene nadgradnje: družinske atmosfere, moralne klime in interpersonalnih odnosov v družini« (Jašovič, 1991: 239).

Od sprejetja Zakona o preprečevanju nasilja v družini (v nadaljevanju ZPND) v letu 2008 so tovrstni prekrški in kazniva dejanja (v nadaljevanju KD) deležni dodatne pozornosti tako strokovne kot laične javnosti. To ne pomeni, da tovrstnih dejanj v preteklosti v Sloveniji ni bilo, le da je od sprejetja ZPND tovrstna problematika deležna pozorne in dodatne obravnave (Kern Pandev, 2012). Strokovnjaki ugotavljajo, da je med odraslimi žrtvami največ žensk, ki so bodisi žene, partnerke ali nekdanje partnerke. »Nekatere države se proti nasilju borijo bolj uspešno, druge manj. Tudi pri nas tej problematiki že nekaj let posvečamo več pozornosti in počasi se kažejo tudi rezultati, saj je preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje tovrstnega nasilja ena od temeljnih nalog slovenske policije« (Kern Pandev, 2012: 11).

»Obseg nasilja v družini temelji na ocenah predvsem tujih raziskav, ki kažejo, da je vsaka peta ženska vsaj enkrat deležna nasilja s strani svojega partnerja. Podobne so tudi ocene o nasilju staršev nad otroki« (Filipčič, 2008: 9). Med žrtvami nasilja v družini so vse pogosteje tudi starejši člani družin, kar je odvisno od vrste dejavnikov, ki vplivajo tako na družinske odnose kot tudi na stopnjo nasilja. Pri starostnikih je pogostokrat prisotno tudi varovanje zasebnosti in ohranitev dogajanja znotraj domačih sten. Tako žrtve varujejo skrivnosti (o nasilju) in velikokrat težijo k temu, da bi okolica čim manj izvedela o njihovih težavah (Pečar v Selič, 2010). »Prav zato viktimizacijo pogosto zanikajo ter neredko zdrsnejo v apatijo in pasivnost. Posledica je redko prijavljanje nasilnih dejanj. Apatija in pasivnost sta lahko pomembna razloga za molk kot strah žrtve pred maščevanjem storilca, ekonomska in stanovanjska (so)odvisnost in/ali strah pred stigmatizacijo« (Selič, 2010: 35).

Poleg sivega polja oziroma (velikega) števila neprijavljenih primerov pomenijo oviro tudi razlike pri definiranju tega pojava, kar se pozna tudi pri obravnavi. »Nasilje v družinah je zaradi umestitve v zasebni prostor posameznikov, v primerjavi z drugimi »javnimi« oblikami nasilja težje prepoznati in evidentirati« (Filipčič, 2008: 9). Zato ni presenetljivo, da se s tovrstnim nasiljem pristojne institucije srečujejo šele takrat, ko je nasilje med družinskimi člani prisotno že dlje časa ali pa se pokaže v ekstremnih in tragičnih oblikah. Tako kot v drugih državah se tudi v Sloveniji nekateri primeri nasilja v družini stopnjujejo do umorov. Sicer pa so podatki o nasilju v družini v Sloveniji dostopni iz treh virov, in sicer: uradne statistike, ki jo kot edina vodi policija; statistike

nevladnih organizacij in statistike pridobljene z raziskavami na tem področju, ki pa niso tako obsežne, pogoste in kvalitativne, kot bi si ta problematika to zaslužila. V nadaljevanju so predstavljeni le statistični podatki policije, ki veljajo kot uradna statistika.

2. ZAKONODAJNI OKVIR OBRAVNAVE NASILJA V DRUŽINI

»Mednarodno pravo o človekovih pravicah družine ne opredeljuje, čeprav ureja razmerja med državo in družino. Mednarodni dokumenti uporabljajo tri izraze: družina, družinsko življenje in družinsko okolje« (Filipčič, 2008: 27). Splošno deklaracijo človekovih pravic je Generalna skupščina OZN sprejela 10. decembra 1948, v tretjem odstavku 16. člena je navedena obrazložitev pojma »družina«, in sicer: »Družina je naravna in temeljna celica družbe in ima pravico do družbenega in državnega varstva«. V prvem odstavku 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah (1994) pa je definirano »družinsko življenje«, kjer je določeno, da ima vsakdo pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja. V drugem odstavku je navedeno, da se javna oblast ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato da se prepeči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.

Ustava Republike Slovenije je glavni in najvišji pravni akt naše države. Določbe o zakonski zvezi in družini so navedene v 53. členu, kjer je navedeno, da zakonska zveza temelji na enakopravnosti zakoncev. Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere. V 54. členu so določene pravice in dolžnosti staršev. Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določi zakon. Pravice otrok so določene v 56. členu, kjer je določeno, da otroci uživajo posebno varstvo in skrb, zagotavlja pa jim še varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem.

»Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) opredeljuje družino kot življenjsko skupnost staršev in njihovih otrok. To pa ne pomeni, da zakonodaja z drugih področij prava družine oziroma družinskih članov ne more drugače opredeliti« (Filipčič, 2008: 29). Tako na primer Zakon o socialnem varstvu (2007) opredeljuje družino oziroma družinske člane bistveno širše. Ta zakon nima izrecne določbe, ki bi pred nasiljem v družini varovala odrasle osebe, vsebuje pa vrsto določb, ki so namenjene varstvu otrok pred nasiljem staršev (Filipčič, 2008). Zakon ureja zakonsko zvezo, razmerja med starši in otroki in med drugimi sorodniki, posvojitve, rejništvo ter varstvo mladoletnih otrok in drugih oseb, ki niso sposobne same skrbeti zase, za svoje pravice in koristi. S tem je zagotovljena neposredna pravna zaščita otroka v primerih, ko je njegov razvoj ogrožen zaradi neugodnih družinskih pogojev (Kern Pandev, 2012).

Nasilje v družini je problem celotne družbe, zato morajo pristojne institucije delovati usklajeno. Temelj za učinkovito delovanje predstavlja zakonodajni okvir, ki določa pristojnosti, obveznosti in odgovornost posameznih institucij. Toda za uspešno odkrivanje in preprečevanje nasilja v družini je nujna tudi osebna zavzetost, »prizadevnost in usposobljenost vseh, ki se s to problematiko ukvarjajo« (Kern Pandev, 2012: 11). V nadaljevanju so predstavljeni le temeljni predpisi, ki so podlaga za delo policije oziroma njenih uslužbencev pri obravnavi nasilja v družini.

2.1 RESOLUCIJI O NACIONALNEM PROGRAMU PREPREČEVANJA NASILJA V DRUŽINI

Resolucija o nacionalnem programu varstva do leta 2010 (2006) je bila pomembna zaradi določitve nacionalnih ciljev socialnega varstva in strategij za njihovo doseganje, pa čeprav izrecno ni omenjala nobene strategije, je izpostavila delo z žrtvami in na ta način prispevala k večji socialni vključenosti posameznikov ter večji skrbi za ranljive skupine prebivalstva in med njimi tudi žrtve nasilja (Filipčič, 2008). Na ta način so bili postavljeni temelji za nadaljnje sistemsko in načrtno delo na tem področju.

Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009 – 2014 predstavlja strateški dokument, temelječ na Ustavi Republike Slovenije, neposredna pravna podlaga zanjo pa je bil ZPND. Resolucija je določila cilje, ukrepe in ključne nosilce politik za preprečevanje in zmanjševanje nasilja v družini v Sloveniji od leta 2009 do 2014. Temeljna cilja tega dokumenta sta bila povezati ukrepe različnih resorjev in zagotoviti učinkovite dejavnosti za zmanjšanje nasilja v družini, in sicer na ravni njegovega prepoznavanja in preprečevanja (Kern Pandev, 2012).

2.2 ZAKON O PREPREČEVANJU NASILJA V DRUŽINI

V letu 2008 se je Slovenija pridružila državam, ki so nasilje v družine prepoznale kot pojav, ki ga je treba zaradi posebnosti, razsežnosti, težavnosti odkrivanja in predvsem ranljivosti žrtev obravnavati v posebnem zakonu (Filipčič, 2008). ZPND je prvi zakon v Sloveniji, ki jasno določa pojem nasilja v družini in hkrati opredeljuje različne vrste nasilja v družini ter je pomemben mejnik pri obravnavi navedene problematike. Določa tudi vlogo in naloge državnih organov, nosilcev javnih pooblastil, izvajalcev javnih služb, organov samoupravnih lokalnih skupnosti in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter opredeljuje ukrepe za varstvo žrtve nasilja v družini (ZPND, 2008).

Poleg navedenega ZPND vsebuje še druge novosti, med katerimi so zagotovo najpomembnejši ukrepi za zagotovitev varnosti žrtve. Žrtve nasilja v družini lahko v nepravdnem postopku zahtevajo prepoved približevanja in izselitev povzročitelja nasilja iz skupnega stanovanja, da nima pravice vstopiti v stanovanje, v katerem žrtev živi, se zadrževati v njegovi bližini, se zadrževati in se približevati krajem, kjer se žrtev redno nahaja, navezovati stike z žrtvijo na kakršen koli način ter vzpostaviti vsakršno srečanje z žrtvijo. Posebno varstvo zakon namenja mladoletnim družinskim članom, posebne skrbi pa so deležne tudi starejše osebe, invalidi in osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase.

ZPND določa tudi oblikovanje regijske službe za koordinacijo in pomoč žrtvam z namenom zagotavljanja pomoči žrtvam nasilja, izvajanja interventne službe, povezovanja dejavnosti organov in organizacij ter spremljanja in analiziranja pojavov nasilja v regiji. Poleg tega so v zakonu določene tudi naloge centrov za socialno delo v (nadaljevanju CSD), dolžnost oblikovanja načrta pomoči žrtvam, področje dela nevladnih organizacij, da se lahko v konkretnih primerih ustrezno in predvsem učinkovito odzivajo skladno z zakonskimi pogoji, strategijami dela in konkretnimi načrti pomoči žrtvam. Ena od novosti je tudi dolžnost prijave ter obveznost izobraževanja vseh, ki se pri svojem delu oziroma opravljanju poklica srečujejo z žrtvami ali nasilneži, kar je temelj strokovnega in učinkovitega dela, saj brez ustreznih kompetenc tega ni mogoče zagotavljati ne glede na poklic oziroma institucijo, kjer so zaposleni.

V nadaljevanju so izpostavljeni le določeni segmenti ZPND, ki pomembno vplivajo na medinstitucionalno delovanje pristojnih institucij in delo policije.

Opredelitev nasilnih dejanj in načelo sorazmernosti

Oblike nasilja so v ZPND splošno opredeljene z njihovimi temeljnimi značilnostmi, tako da strokovnim delavcem ta opredelitev »služi kot temeljni okvir za odločitev, ali je v posameznem primeru podano nasilje. Trem, že dlje časa znanim in prepoznanim oblikam nasilja pri nas (fizično, spolno, psihično), zakon dodaja še dve obliki, ki se kot samostojni obliki nasilja poudarjata v strokovni literaturi šele v zadnjih dveh desetletjih. To sta ekonomsko nasilje in zanemarjanje dolžne skrbi. Žrtve slednjega so najpogosteje starejši in invalidni družinski člani« (Filipčič, 2008: 31-32). Pri definiranju nasilnih dejanj ni navedeno, da morajo biti dejanja izvršena naklepno oziroma namerno, tako da opredelitev nasilnih dejanj izhaja iz doživljanja žrtve in potrebe po pomoči, ki izhaja iz tega doživljanja.

ZPND poleg dolžnosti obravnavanja v 5. členu določa, da mora biti to obravnavanje oziroma postopki in ukrepi v njegovem okvirju, ukrepe pa je treba prilagoditi stopnji ogroženosti žrtve. Načelo sorazmernosti pomeni sorazmernost ukrepov in posegov države - pristojnih institucij v družino oziroma razmerja med posamezniki glede na težo nasilnih dejanj, ki se odraža predvsem v stopnji ogroženosti žrtve. Tako sorazmernost zajema: 1. težje oblike nasilja, ki se kažejo kot večja ogroženost žrtve in zahtevajo močno angažiranost organov in organizacij pri obravnavanju takšnih primerov nasilja v družini, medsebojno sodelovanje in izvedbo več ukrepov za zaščito žrtve; 2. lažje oblike nasilja, ki ne upravičujejo korenitejših posegov v razmerje med posamezniki oziroma v življenje povzročitelja nasilja (Filipčič, 2008).

Načelo sorazmernosti je eno temeljnih načel ZPND in ima dva pomembna cilja: 1. državne organe zavezuje, da žrtve ustrezno zaščitijo; 2. državnim organom postavlja meje pri poseganju v zasebnost posameznikov oziroma njihove medsebojne odnose (Filipčič, 2008). Izpostaviti je treba tudi načelo koristi, kar pomeni, da »vsi organi in organizacije morajo biti pri obravnavanju vedno usmerjeni v korist žrtve. Žrtev zaradi odnosa podrejenosti in psihične odvisnosti od povzročitelja nasilja ni vedno sposobna izraziti svojih pričakovanj od organov in organizacij, zato je njihova naloga, da ji predlagajo, kaj bi bilo v njeno korist« (Filipčič, 2008: 34).

Dolžnost ravnanja

Dolžnost ravnanja je kot temeljno izhodišče ZPND opredeljeno v 5. členu. Državni organi, nosilci javnih pooblastil, izvajalci javnih služb in organi lokalnih skupnosti so dolžni žrtvam nuditi pomoč, kar velja tudi za nevladne organizacije v okviru svojih programov. »Zaradi navedene določbe nobena od naštetih organizacij ne more trditi, da ni pristojna za pomoč žrtvam (seveda v okviru svojih pristojnosti in področja delovanja)« (Filipčič, 2008: 45). Pristojne institucije so dolžne pomagati žrtvam nasilja v družini, pri tem pa ne smejo prezreti dejstva, da imajo polnoletne osebe pravico odločati o svojem življenju in varovati svojo zasebnost pred posegi državnih institucij. »Posegi države v zasebnost kot ustavno varovano človekovo pravico so dovoljeni le ob strogih pogojih, ki upravičujejo takšen poseg: po naši zakonodaji je to situacija, ko je oseba žrtev KD, ki se preganja po uradni dolžnosti in je v interesu varnosti družbe in varovanja njenih temeljnih vrednot (življenje in zdravje posameznikov), da se zoper storilca vodi kazenski postopek in se ga kaznuje. Ta temeljna izhodišča je treba spoštovati tudi pri žrtvah nasilja v družini« (Filipčič, 2008: 37). Določene raziskave kažejo, da so žrtve nasilja v družini pogostokrat v takšnem stanju, da so nemočne in ne prepoznavajo nasilja kot nedopustnega in protipravnega ravnanja. Zato so pristojne institucije dolžne žrtev seznaniti z možnimi oblikami pomoči in ustvarjati pogoje, da se žrtve za takšno pomoč tudi odločajo, med katere sodijo izobraževanje in senzibilnost strokovnjakov, zmanjšanje stigmatizacije žrtev v družbi, ukrepi in zmanjšanje sekundarne viktimizacije, pravna pomoč žrtvam in drugi ukrepi, ki so žrtvi v pomoč in podporo.

Medsebojno sodelovanje in obveščanje

Eden od namenov ZPND je tudi zagotovitev koordiniranega pristopa različnih organov in organizacij za zagotovitev učinkovite pomoči žrtvam. Do sprejetja tega zakona so žrtvam nasilja v družini nudili pomoč policisti, ki so primere nasilja obravnavali kot prekrške po četrtem odstavku 6. člena ZJRM-1 ali KD iz 15. poglavja zoper življenje in telo, 19. poglavja zoper spolno nedotakljivost ali 21. poglavja zoper zakonsko zvezo, družino in otroke (KZ-1, 2008). Poleg policije in organov pregona so pomoč nudili tudi CSD, nevladne organizacije, vzgojno-izobraževalne institucije, zdravstvene in druge ustanove. Značilnost njihovega delovanja je bila, da so se usmerili in »omejili« na (ozko) področje dela v okviru njihovih pristojnosti, kar je praviloma pomenilo, da je bilo delo nekoordinirano, pomoč žrtvi pa je bila bolj ali manj odvisna od tega, na katero institucijo se je najprej obrnila po pomoč.

Ravno zato je multiinstitucionalni pristop, ki se je razvil v evropskih zakonodajah konec osemdesetih in devetdesetih let prejšnjega stoletja, pomemben pri obravnavi nasilja v družini, saj pomeni »skupno delovanje, ki zajema tako državne kot tudi nevladne organizacije. Cilj je oblikovati koordiniran (in zato učinkovit) pristop k obravnavanju nasilja v družini« (Filipčič, 2008: 46). ZPND hkrati določa obveznost sodelovanja državnih organov in organizacij ter nevladnih organizacij, s čimer se ustvarjajo tudi pogoji za mrežo organov in skupno delovanje. Temelj tega sodelovanja pa predstavlja medsebojno obveščanje organov in organizacij, ko izvedo na nasilje v družini. Obveščanje se nanaša na vse izvedene in tudi načrtovane ukrepe za pomoč žrtvam in je namenjeno predvsem za njihovo usklajevanje (ZPND, 2008).

ZPND uzakonja timsko obravnavo nasilja v družini in CSD »nalaga ustanovitev multidisciplinarnih timov za obravnavanje nasilja v družini« (Filipčič, 2008: 48). Tovrstno delovanje se je že pokazalo kot učinkovito, čeprav se v nekaterih sredinah pojavljajo tudi težave, kar je glede na specifičnost tovrstne problematike, občutljivosti instituta družine in zahtevnosti obravnave tudi povsem normalno in pričakovano. »Tovrstni timi se najpogosteje sklicujejo v primerih obravnave ogroženih otrok« (Filipčič, 2008: 47), sicer pa nekateri CSD imajo stalne strokovne time z imenovanimi strokovnimi delavci, ki obravnavajo vse primere nasilja že v začetni fazi ocene in načrtovanja dela, drugi pa time sklicujejo le v interventnih situacijah.

Prednostno obravnavanje

Ko govorimo o nasilju v družini imamo pred očmi slike s prizori nasilja, poškodb in celo tragičnih posledic, ko znotraj družinskega okolja ugasnejo človeška življenja. Zato je bistvenega pomena hitrost ukrepanja pristojnih organov in organizacij, kjer pa ima Policija oziroma policisti ključno vlogo. Nujnost ukrepanja je izpostavljena navkljub ugotovitvam raziskav v tujini, da je povprečna doba zlorabljanja, preden odrasla žrtev poišče pomoč, sedem let. Odločitev o »klicu na pomoč« je praviloma takrat, ko je njena varnost resno ogrožena in potrebuje takojšnjo pomoč. Sicer pa hitrost ukrepanja ni potrebna le zaradi varnosti žrtve, čeprav je ta zagotovo na prvem mestu, ampak tudi zaradi tega, »da žrtev ne izgubi zaupanja v učinkovitost delovanja organov in organizacij in da povzročitelj nasilja prejme jasno sporočilo, da država ne dopušča njegovega ravnanja« (Filipčič, 2008: 45).

2.3 KAZENSKI ZAKONIK IN NASILJE V DRUŽINI

Z uveljavitvijo novega KZ-1 v letu 2008 je nasilje v družini v Sloveniji postalo samostojno KD, izdvojeno iz splošne(jše)ga KD nasilništva in s tem preneseno iz poglavja KD zoper javni red in mir v poglavje KD zoper zakonsko zvezo, družino in otroke, in sicer v člen 191 (Selinšek, 2010). V predhodnem KZ iz leta 2004, je bilo varovanje družinskih članov opredeljeno le v 299. členu, medtem

ko so bile druge oblike nasilja v družini inkriminirane kot oblike splošnih KD iz različnih poglavij. Do navedene spremembe v letu 2008 so policisti v primerih nasilja v družini najpogosteje evidentirali KD nasilništva po že omenjenem členu.

S 191. členom v KZ-1 se je Slovenija pridružila številnim državam, ki nasilje v družini inkriminirajo kot samostojno KD v 21. poglavju, kjer so KD zoper zakonsko zvezo, družino in otroke, kar je tudi v KZ-1-UPB2 (2012). Do izvršitve KD lahko pride v: družinski skupnosti (prvi odstavek); drugi trajnejši življenjski skupnosti (drugi odstavek) ali razpadli družinski skupnosti ali drugi trajnejši skupnosti, če je dejanje s to skupnostjo povezano (tretji odstavek), s čimer je izvršitev konkretizirana. V veliki večini obravnavanih primerov je razlog za nasilje storilčeva odvisnost od alkohola, redkeje od prepovedanih drog, v posamičnih primerih pa odvisnost obeh, tako povzročitelja nasilja kot žrtve. Nadaljnja značilnost nasilja v družini je, da traja ponavadi dlje časa (mesece ali leta), ki ga storilec postopoma stopnjuje (Gregorc Puš, 2010).

KD nasilja v družini je uradno pregonljivo KD. Pregon storilca torej ni odvisen od oškodovanca oziroma žrtve. Navkljub pomislekom nekaterih strokovnjakov, ki opozarjajo na avtonomijo (polnoletne) žrtve in njene odločitve o uvedbi kazenskega postopka, se tu odraža odločna namera države, da se tega družbenega problema loti zavzeto in sistematično, pri čemer upošteva ničelno toleranco do nasilja. Ravno zaradi navedenih dejstev je obravnava nasilja v družini (ne glede ali gre za KD ali prekršek) eno izmed najbolj zahtevnih opravil policistov in drugih uradnih oseb. To še posebej velja za policiste, ki pogostokrat prvi prihajajo na kraj storitve in kjer morajo pod časovnim pritiskom ter težavnimi, zahtevnimi in marsikdaj nevarnimi okoliščinami, sprejeti pravilno in ustrezno odločitev, ki ne sme ustvariti škodljivih posledic za žrtev in povzročitelja nasilja oziroma njuno družino.

Zakon o kazenskem postopku

Za delo policistov v predkazenskem postopku so pomembne določbe 15. poglavja ZKP, kjer je določen okvir delovanja oziroma pristojnosti in pooblastila policistov, da lahko v predkazenskem postopku izvedejo vse aktivnosti, da zberejo vsa obvestila in dokaze ter poskrbijo, da se ohranijo sledovi KD in predmeti, na katerih ali s katerimi je bilo KD storjeno, ter druga dokazila (145. člen ZKP). V 148. členu so konkretizirana pooblastila policije oziroma policistov, na podlagi katerih policisti opravljajo naloge policije in vse postopke v zvezi nasilja v družini.

Razmejitev med prekrškom in kaznivim dejanjem

Procesna razmejitev med prekrškom in KD je zakonsko urejena v 12. členu Zakona o prekrških (v nadaljevanju ZP-1). Člen ima sicer nekaj pomanjkljivosti, vendar je vsaj na načelni ravni mogoče trditi, da iz njega jasno izhaja, da ima v primeru prekrivanja prekrška in KD prednost izvedba kazenskega postopka, kar je skladno s splošnim pravilom, da odgovornost storilca za hujšo vrsto ravnanja izključuje njegovo odgovornost za milejše ravnanje. »Prekrškovni postopek v času, ko za isti historični dogodek teče kazenski postopek, miruje; njegova dokončna usoda pa je odvisna od odločitve v kazenskem postopku« (Selinšek, 2010: 9). V praksi to pomeni, da zoper storilca, ki je bil v kazenskem postopku pravnomočno spoznan za krivega storitve KD, ki ima tudi znake prekrška, se postopek za prekršek ne vodi in mu ne morejo zanj izreči sankcije.

2.4 ZAKON O VARSTVU JAVNEGA REDA IN MIRU

V drugem poglavju Zakona o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1) v 6. členu je inkriminiran prekršek nasilnega in drznega vedenja (izzivanje ali spodbujanje k pretepu; drzno, nasilno, nesramno, žaljivo vedenje; zasledovanje in vedenje, ki pri drugemu povzroča občutek ponižanosti, ogroženosti, prizadetosti ali strahu; udarjanje; pretepanje), v 4. odstavku pa se ta dejanja štejejo za nasilje v družini, če so storjeni proti zakoncu ali zunajzakonskem partnerju ali partnerju v registrirani istospolni skupnosti, bivšemu zakoncu ali zunajzakonskem partnerju ali partnerju v registrirani istospolni skupnosti, krvnemu sorodniku v ravni vrsti, posvojitelju ali posvojencu, rejniku ali rejencu, skrbniku ali varovancu te osebe ali proti osebi, ki živi s storilcem v skupnem gospodinjstvu.

Izvršitev prekrška nasilnega in drznega vedenja znotraj družine oziroma zoper sorodnike je opredeljena kot kvalificirana oblika tega prekrška, za katero je zagrožena tudi višja globa. »Da so izpolnjeni vsi znaki te oblike prekrška, mora storilec pri drugem povzročiti občutek ponižnosti, ogroženosti, prizadetosti ali strahu« (Selinšek, 2010: 13). Pred sprejetjem ZJRM-1 je bilo nasilje v družini najpogosteje obravnavano kot prekršek po četrti točki prvega odstavka 11. člena Zakona o prekrških zoper javni red in mir, nasilje v družini pa je predstavljalo zgolj eno od možnih izvršitvenih oblik prekrška. ZJRM-1 je z določbami natančno določil ravnanja, ki pomenijo kršitev javnega reda in miru na javnem kraju ali v zasebnem prostoru in hkrati določil ravnanja, ki pomenijo nasilje v družini, kjer ni pomemben kraj storitve, ampak razmerje med povzročiteljem nasilja in žrtvijo.

2.5 ZAKON O POLICIJI IN ZAKON O NALOGAH IN POOBLASTILIH POLICIJE

Ena izmed temeljnih nalog policije je dolžnost varovati življenje in osebno varnost ljudi. V Zakonu o Policiji (2003) je bila ta naloga konkretizirana v ukrepu izreka prepovedi približevanja določenemu kraju ali osebi (v nadaljnjem besedilu: prepoved približevanja), zaradi česar je bil člen 39.a eden od pomembnejših določil oziroma pridobitev pri preprečevanja nasilja v družini.

V 60. členu Zakona o nalogah in pooblastilih policije - ZNPPol (2013) je določena vsebina tega ukrepa, ki ga policisti izrečejo če je podan utemeljen sum, da je oseba storila KD ali prekršek z znaki nasilja ali je bila zalotena pri takem KD ali prekršku, in obstajajo razlogi za sum, da bo ogrozila življenje, osebno varnost ali svobodo osebe, s katero je ali je bila v bližnjem razmerju v smislu določb KZ-1 in ZPND, kar policisti ugotovijo zlasti na podlagi dotedanjega grdega ravnanja kršitelja; iz okoliščin, ki jih neposredno zaznajo ob prihodu na kraj dogodka; zbranih obvestil od žrtev ali prič; podatkov CSD; smejo policisti odrediti prepoved približevanja določenemu kraju oziroma osebi, ki je kršitelj namerno ne sme prekršiti. Kot kraj se določi kraj, kjer žrtev stanuje, dela, se izobražuje, je v varstvu ali se vsakodnevno giblje. Prepoved približevanja določenemu kraju oziroma osebi zajema tudi prepoved nadlegovanja po komunikacijskih sredstvih, na kar kršitelja policisti posebej opozorijo. V 61. členu je določeno podaljšanje tega ukrepa, če obstajajo utemeljeni razlogi za sum, da bo kršitelj nadaljeval z ogrožanjem žrtve tudi po preteku desetih dni. Oškodovanec oziroma žrtev lahko tri dni pred iztekom ukrepa predlaga preiskovalnemu sodniku podaljšanje ukrepa do 60 dni. Če so izpolnjeni zakonski pogoji, preiskovalni sodnik do izteka ukrepa izda odločbo, s katero podaljša prepoved približevanja določenemu kraju oziroma osebi.

Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi

V Pravilniku o prepovedi približevanja določenemu kraju oziroma osebi (2004) je določen postopek in način izvedbe ukrepa prepovedi približevanja. Ta ukrep je najprej veljal le za storilce prekrškov z elementi nasilja, če so obstajali razlogi za sum, da bodo ti storilci ogrozili življenje, osebno varnost ali svobodo osebe, s katero so ali so bili v bližnjem razmerju. V tem obdobju so

policisti pri obravnavi primerov nasilja v družini imeli težavo, saj so prepoved približevanja lahko odredili le storilcem prekrškov, ne pa tudi KD. Ta ukrep je veljal do sprememb Zakona o policiji v letu 2006, ko ga je bilo možno izreči tako za prekrške z elementi nasilja kot tudi za KD, pri čemer je v primerih KD pristojni državni tožilec vodil predkazenski postopek in usmerjal policiste.

Prepoved približevanja je »sredstvo zakonodajalca, ki ga je predvidel za zavarovanje žrtve nasilja v družini oziroma njenih pravic, smiselno oziroma primerno, saj se je z njim mogoče približati želenemu rezultatu. Prav tako je to sredstvo potrebno oziroma nujno, saj zakonodajalec ni imel na izbiro drugega enako učinkovitega sredstva, s katerim ne bi omejeval človekovih pravic nasilneža ali jih omejeval na manj občutljiv način. Razumno sorazmerje med sredstvom (prepovedjo približevanja določenemu kraju oziroma osebi) in varovano dobrino (zaščita žrtve nasilja v družini) je podano, saj je bilo neogibno potrebno vzpostaviti oziroma zagotoviti nujno potrebno medsebojno razdaljo med nasilnežem in žrtvijo, ki bi onemogočala nadaljnje nasilje« (Janjac, 2005:71).

Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini

V 10. členu ZPND je določena vloga organov in organizacij ter nevladnih organizacij, v tretjem odstavku tega člena pa, da morajo ministri, pristojni za delovanje policije, zdravstvenih organizacij, socialnovarstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodov, določiti pravila in postopke, ki zagotavljajo usklajeno delovanje organov in organizacij, in ki jih morajo organi in organizacije upoštevati pri obravnavanju primerov nasilja (ZPND, 2008). Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini ureja razmerja in obveznosti do drugih institucij, ki jih ima policija v primerih zaznanih sumov, da je bilo storjeno KD s področja nasilja v družini. Sicer pa aktivnosti policije na tem področju potrjujejo, da je policija kot institucija še vedno ena izmed prvih institucij, ki predlagajo, spodbujajo in »vlečejo« ostale institucije za delovanje na posameznih področjih, navkljub dejstvu, da za prevzem posameznih delovnih področij (prekrškovno pravo, pa tudi nasilje v družini) ni bila deležna dodatnih kadrovsko-materialnih resursov.

3. STATISTIČNI PODATKI O NASILJU V DRUŽINI

V nadaljevanju so predstavljeni le določeni statistični podatki o KD nasilja v družini po 191. členu KZ-1 v obdobju od 2008 do 2014 leta, ki potrjujejo obsežnost tovrstne problematike v Sloveniji. Policisti so obravnavali 620.330 KD, od tega 49.125 KD z indikatorjem družinskega nasilja po izbranih KD, med katerimi je bilo 11.317 KD nasilja v družini.

Problematika nasilja v družini je najbolj pereča na območju PU Ljubljana, kar je razvidno tudi iz tabele 1, kjer so razvidni podatki za vse PU v Sloveniji.